

Geschiedenis maken in het Industriemuseum:

van industriële archeologie naar een universeel verhaal

ERIC VANHAUTE
gewoon hoogleraar, UGent

Er was een tijd dat we nog geschiedenis konden maken. Neen, dan bedoel ik niet onze tijd van *false facts*, *fake news* en *post-truth*. Van sociale media vol met parallelle waarheden. De tijd van *alt-* en ander rechts, die in hun zoektocht naar de vermeende wortels van de westerse beschaving de hele wereldgeschiedenis op hun kop zetten en zelfs een rechte lijn menen te zien tussen zogenaamde mammoetjagers en de 'grootste beschaving ooit'. Heilloos en hersenloos is dit.

Neen, we denken hier aan het om- en uitspitten van nieuwe academische velden, onderzoek naar en onderwijs over andere, voorheen verborgen of genegeerde delen van onze gezamenlijke geschiedenis. Zoals jullie weten werd de zogenaamde Hedendaagse Geschiedenis, de geschiedenis van de 19e en 20e eeuw, hier pas na de Tweede Wereldoorlog erkend als een volwaardig academisch veld, en daarmee ook als een periode waarover gedegen historisch onderzoek kan gebeuren. Jan Dhondt, van opleiding mediëvist, was de drijvende en inspirerende kracht achter het Gentse Seminarie voor Hedendaagse Geschiedenis, dat uitgroeide tot een bolwerk van nieuwe en kritische sociale geschiedenis, van de geschiedenis van – verwijzend naar Dhondts postuum uitgegeven verzamelwerk – *Machten en Mensen*.¹

Die Nieuwste of Hedendaagse Geschiedenis diende in Gent een eigen plaats te verwerven

– ook letterlijk – naast de oude en gerespecteerde dames Oude, Middeleeuwse en Moderne Geschiedenis. Dit deden de pioniers op de manier waarop academici dat plegen te doen: met de uitbouw van een onderwijscurriculum, het inrichten van een bibliotheek en leslokalen, het oprichten van instituten, zoals het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, en met de publicatie van bronnenreeksen, monografieën en tijdschriften.

De nieuwe generatie historici startte met Jaap Kruithof, maar werd vooral aangevuurd door de *fab four*, de 'vier musketiers' Herman Balthazar, Jos de Belder, Juul Hannes en Juul Verhelst. Ze brachten de nieuwe sociale geschiedenis binnen in Gent, op een wijze zoals die in de eerste plaats werd uitgedragen door de historici rond het Parijse tijdschrift *Annales*, toen aangevoerd door Fernand Braudel en Ernest Labrousse. Jos de Belder en Juul Hannes vertelden me nog hoe ze als leergierige jonge honden de post opwachtten hopend op alweer een nieuwe aflevering van *Annales* en op nieuwe boeken en proefschriften over de veranderende sociale stratificatie en sociale structuren in die zo fascinerende 19e eeuw. Het Zuiden zette toen nog de toon en Frans was de eerste wetenschapstaal. Het is echt heel ver weg.

In 1961 al publiceerden de 'vier musketiers' hun eerste bronnengids voor de 'sociale ge-

Een beeld van de nieuwe vaste tentoonstelling in het Industriemuseum in Gent. Foto © Corlazzoli

schiedenis van de 19e eeuw'.² Aandacht ging toen ook naar nijverheidsstatistieken. Hilde Coppejans-Desmet, een andere leerlinge van Dhondt, was hier de pionier, gevolgd door Juul Hannes en enkele collega's uit Luik. De geschiedenis van bedrijven en economische bedrijvigheid kwam echter pas echt tot leven in de jaren 1970. Een eerste overzicht van toegankelijke bedrijfsarchieven verscheen in 1975, opnieuw onder leiding van Coppejans-Desmet.³ In de jaren 1990 stelde het Rijksarchief onder impuls van de veel te vroeg overleden Chantal Van Coppenolle, samen met de Gentse universiteit, enkele provinciale overzichten op. In 2002 coördineerde zij ook een richtinggevende handleiding voor de Bedrijfs geschiedenis.⁴ Inmiddels had Nele Bracke haar exhaustieve *Bronnen voor de Industriële Geschiedenis van Oost-Vlaanderen*, die ook nog steeds richtinggevend is, gepubliceerd.⁵

Heel wat onderzoek, opgezet en uitgevoerd in de Gentse Blandijn, vertrok van een lokaal

en Gents perspectief. Inspirerend waren hierbij de uit Engeland overgekomen tradities van de industriële archeologie en de mondelinge geschiedenis. In beide gevallen nam Herman Balthazar, in navolging van Jan Dhondt en met de hulp van een nieuwe generatie enthousiaste en geëngageerde studenten, het voortouw. In 1971 werd de Gentse Werkgroep Industriële Archeologie opgericht, de WIARUG. Er werd een spraakmakend project mondelinge geschiedenis opgezet over de geschiedenis van de Gentse beluiken. Onder de studenten vinden we onder meer René De Herdt, die vanaf 1975 het embryonale Museum voor Industriële Archeologie (MIAT), nu het Industriemuseum, in de steigers zette. Uiteraard was ook Adriaan Linters bij die studenten te vinden. Adriaan kunnen we zowat de verpersoonlijking van de industriële archeologie in Vlaanderen noemen. Hij richtte in 1978 de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie op. Heden ten dage vaart de VVIA onder de vlag van Industrieel

Erfgoed in Vlaanderen. In 1987 publiceerde Linters wat mag beschouwd worden als het Vlaamse standaardwerk op dit vlak: *De wortels van Flanders technology. Industriële erfgoed, industriële archeologie in Vlaanderen*.⁶ Zo bracht hij ook het perspectief van erfgoed en bewaring – en niet alleen van onderzoek – binnen als een van de centrale thema's.

Industriële geschiedenis en industriële archeologie lijken zich in die jaren te vestigen in de academische wereld. Onderzoekers uit de VUB coördineerden een omvangrijke publicatiereeks over het bedrijf Voortman, met als synthese in 1996 een belangrijke monografie van Peter Scholliers.⁷ De Universiteit Antwerpen, met Roland Baetens, Alfons Thijs, Greta Devos en Helma Desmedt, coördineerde een tijd het Centrum voor Bedrijfsgechiedenis en de Vlaamse Vereniging voor Bedrijfsgechiedenis, die beide inmiddels ook ter ziele zijn gegaan. Ook lessenreeksen en cursussen werden aangeboden. In het Gentse Seminarie voor Nieuwste Geschiedenis zetten Jos de Belder en ikzelf nieuw lokaal onderzoek op naar de impact van industrialisatie en desindustrialisatie. Hilde Langeraert, nu conservator in het Industriemuseum, was een van onze studenten en schreef een boeiende thesis: *'Wiens brood men eet, diens woord men spreekt.' De suikerfabriek van Moerbeke-Waas en de familie Lippens (1846-1914). Een verkennend onderzoek naar de industrialisatie van een plattelandsgemeente*.⁸ Levenslooponderzoek van arbeiders werd een ander speerpunt in de nieuwe sociale geschiedenis.⁹ Onderzoek naar bedrijf, ondernemer en industrie is echter nooit echt doorgebroken in de academische wereld, zeker nu pioniers zoals Peter Scholliers met pensioen zijn. Enkele moedigen blijven over, zoals bij ons Robrecht Declercq, met onderzoek over de bonthandel en de wereldwijde koperindustrie, en Tobit Vandamme die werkt rond het imperium van Empain, een van de belangrijkste Belgische industriële ondernemers. Inmiddels is ook het keuzevak Industriële Archeologie tijdens de vele programmahervormingen ten onder gegaan. Vele redenen liggen aan de basis

van deze koerswijziging. Hierover schreef ik al in mijn bijdrage aan *Geschiedenis Maken*, Herman Balthazars huldeboek uit 2003.¹⁰ En toen was ik al niet te optimistisch. Vooreerst is er de tanende interesse door de bijzonder invloedrijke *cultural turn* in de sociale geschiedenis, die nog steeds een grote slagschaduw werpt over ons *métier*. Een andere maar praktische reden is het disparate en vaak gesloten karakter van bedrijfsarchieven dat onderzoek moeilijk, onzeker en tijdrovend maakt. Daarbij zijn personen en bedrijven vaak niet al te happig op niet-gestuurd onderzoek naar hun verleden. Kijk maar naar het abrupt afgebroken onderzoek van Stefaan Hoste over het handelsbedrijf Bunge. Ik mag ook de immer onzalige beslissing voor een eenjarige master niet vergeten, waardoor dergelijk van nature tijdrovend onderzoek ook bij studenten geheel in de verdrukking is geraakt.

Maar er zijn ook positieve signalen. Ik vermeld hier graag een uniek initiatief van de Vakgroep Geschiedenis: het project *Verleden Week*. Dat vond dit jaar plaats in de Machariuswijk rond de Sint- Baafsabdij en bracht studenten en staf van de hele vakgroep samen in een overkoepelend lokaal project. De projectweek werd uitgewerkt in een tiental ateliers, waarin op zoek werd gegaan naar de materiële én mentale restanten van het verleden en hun actuele betekenis voor buurt en burens. En gelukkig is er ook nog een wereld buiten *academia*. Vermeld ik hier zeker VVIA en ETWIE, het Expertisecentrum voor Wetenschappelijk, Industrieel en Technisch Erfgoed, met zetel in het Gentse Industriemuseum. ETWIE wil een netwerk van alle mogelijke mensen en organisaties die met technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed bezig zijn, uitbouwen en verstevigen. VVIA en ETWIE zijn beide te volgen via hun websites en nieuwsbrieven. Vergeten we ook niet het verspreide veld van de vele lokale musea, die ons vertellen over de industriële wortels van Vlaanderen en België. Zo denk ik aan Texture, Museum over Leie en Vlas in Kortrijk, en uiteraard aan het Industriemuseum in Gent. Deze lokaal verankerde initiatieven leren ons

in de eerste plaats dat industrie en bedrijf een lokaal, sociaal én bindend verhaal vormen.

Het Industriemuseum dat in 2018 zijn deuren heropende is een prestatie om u tegen te zeggen. Onder de leiding van directeur Ann Van Nieuwenhuysse en conservator Hilde Langeroot is enkele jaren terug een diepgravende oefening opgezet om het museum en zijn verhaal grondig te herdenken. Ik lees in de visienota die in 2016 opgesteld is: 'Een bezoeker anno 2016 wil een duidelijk verhaal met een sterke rode draad en wil het museumbezoek in maximum 1,5 uur afronden. Dit is nu niet mogelijk. Een duidelijk en behapbaar bezoekersparcours, aangepast aan de huidige verwachtingen van de hedendaagse bezoeker, dringt zich op, net als een nog duidelijkere profilering van het museum.' Het vroegere MIAT, het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, dat René De Herdt jarenlang op enthousiaste en geheel eigen wijze heeft geleid, is dus recent verveld tot het Industriemuseum. In 1982 kocht de stad Gent de leegstaande gebouwen van een voormalige katoenfabriek. In 1985 werd de ruimte omgebouwd tot depotruimte voor het MIAT, om zo de sporen van de industriële revoluties te bewaren. Begin jaren 1990 opende het MIAT eindelijk zijn deuren als volwaardig museum, met een museumopstelling opgedeeld in enkele aparte thematische verhalen. En nu was het dus tijd voor een totale make-over.

Het nieuwe museum koos voor één centraal maar ook gelaagd verhaal. Dat is de vaste opstelling *Over Mensen en Machines* geworden. Ik citeer uit de website: 'In het Industriemuseum wekken grote en kleine verhalen de veelbewogen industriële geschiedenis – het fabrieksverleden van toen – weer helemaal tot leven. Twaalf getuigenissen van twaalf mannen en vrouwen, geboren tussen 1660 en 1965, nemen je mee in een universeel verhaal over mensen en machines en hoe die de wereld rondom ons veranderden.'

Dit opzet is zonder meer boeiend, maar tevens gewaagd. Er wordt een enorme sprong

gemaakt: van individuele getuigenissen naar een 'universeel verhaal', van een concrete site, een voormalige katoenspinnerij en van enkele levensverhalen, naar de geschiedenis van een bedrijf, een sector, een wijk, een stad ... Zo kan ook 'grote geschiedenis' worden gemaakt, via een blik van onderuit. In zijn reis van 'box' naar 'box' zal de bezoeker grote stappen moeten zetten. Maar hij zal ook beloond worden en leren hoe 'kleine verhalen' mee geschiedenis maken. Hoe 'universeel' dit verhaal dan is, zal moeten blijken en zal ongetwijfeld voor blijvende discussie en reflectie zorgen. Maar dat is goed en nodig, ook en vooral in tijden waarin alles wat 'van ons' is gekaapt lijkt te worden door de nieuw groep toeterende nostalgici.

- 1 Jan DHONDT, *Machten en mensen*, Gent: Jan Dhondt Stichting, 1976.
- 2 Herman BALTHAZAR, Jos DE BELDER, Juul HANNES & Juul VERHELST, *Bronnen voor de sociale geschiedenis van de 19de eeuw: 1794-1914*, Bijdragen van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, vol. 18, Leuven: Nauwelaerts, 1965.
- 3 Hilda COPPEJANS-DESMEDT & Charlotte LUYCKX, *Gids van de bedrijfsarchieven toegankelijk voor het publiek in België*, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1998.
- 4 Chantal VANCOPPENOLLE & Bart SAS *Een succesvolle onderneming: handleiding voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis*, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2005.
- 5 Nele BRACKE, *Bronnen voor de industriële geschiedenis: gids voor Oost-Vlaanderen (1750-1945)*, Gent: Academia Press, 2000.
- 6 Adriaan LINTERS, *De wortels van Flanders Technology: industrieel erfgoed, industriële archeologie in Vlaanderen*, Leuven: Kritak, 1987.
- 7 Peter SCHOLLIERS, *Wages, manufacturers and workers in the 19th century factory: the Voortman cotton mill in Ghent*, Oxford: Berg, 1996.
- 8 Hilde LANGERAERT, 'Wiens brood men eet, diens woord men spreekt'. *De suikerfabriek van Moerbeke-Waas en de familie Lippens (1846-1914): een verkennend onderzoek naar de industrialisatie van een plattelandsgemeente*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2005.
- 9 Eric VANHAUTE & Anouk DEVRIEZE, Working-class girls: the life-courses of 33 women cotton workers in Ghent around 1900. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, (2001), pp. 557-578.
- 10 Eric VANHAUTE, m.m.v. Jos De BELDER, Sporen en trajecten. Geschiedenis van industrie en bedrijf in de 19e en 20e eeuw. In: Gita DENECKER & Bruno DE WEVER, *Geschiedenis maken. Liber Amicorum Herman Balthazar*, Gent: Tijdsbeeld/UGent/Amsab-ISG, 2005, pp. 175-189.